आई. टी. एल. पब्लिक स्कूल
एस. ए. 1 (2015 – 16)

दिनाँक 14/9/2015 | कक्षा - अष्टमी

संस्कृत

होराद्वयम् | पूर्णाङ्क 90

निर्देशाः

(1) अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।
- खण्डः 'क' अपठित - अवबोधनम् —10
- खण्डः 'ख' रचनात्मकं -कार्यम् —15
- खण्डः 'ग' अनुप्रयुक्त -व्याकरणम् —30
- खण्डः 'घ' पठित -अवबोधनम् —35

(2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति।

(3) प्रश्नानाम् उत्तराणि खण्डानुसारं क्रमेणैव लेखनीयानि।

(4) प्रश्नसंख्या अवश्यं लेखनीया।

(5) उत्तराणि संस्कृतेन एव लेखनीयानि।

खण्डः 'क' अपठित - अवबोधनम् —10

क• अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

एकदा राजकुमारः सिद्धार्थः विहारार्थम् उपवनं गतः। सहसा एकं क्रन्दन-ध्वनिं श्रुत्वा सः इतस्ततः अपश्यत्। बाणेन विद्धः एकः हंसः भूमौ पतितः आसीत्। एतद् दृष्ट्वा सिद्धार्थस्य चित्तं करूणया व्याकुलं जातम्। सः धावित्वा हंसस्य शरीरात् बाणं निष्कास्य तम् अंके अधारयत्। अत्रान्तरे देवदत्तः धावन् तत्र प्राप्तः। सिद्धार्थस्य हस्ते हंसं दृष्ट्वा सः उच्चैः अवदत् — "सिद्धार्थ! एषः मम हंसः। मया बाणेन निपातितः। अतः मह्यं देहि।" सिद्धार्थः दृढतया अवदत् — "अहं न दास्यामि। अहम् अस्य रक्षकः अस्मि।" तदा तौ विवादं कुर्वन्तौ राजसभां गतौ। राजा सर्वं वृतान्तम् आकर्ण्य आदिशत् — "यस्य पार्श्वे हंसः आगमिष्यति तस्यैव भविष्यति।" हंसः सिद्धार्थस्य समीपे गतवान्। सत्यमिदं — 'भक्षकात् रक्षकः श्रेयान्'।

1• एकपदेन उत्तरत — 1×4 = 4

(1) कः भूमौ पतितः आसीत् ? (बाणः / हंसः)

(2) हंसः कस्य समीपं गतवान् ? (सिद्धार्थस्य / देवदत्तस्य)

(3) कः हंसम् बाणेन अहन् ? (सिद्धार्थः / देवदत्तः)

(4) भक्षकात् कः श्रेयान् ? (रक्षकः / सिद्धार्थः)

2• पूर्णवाक्येन उत्तरत — 2

सिद्धार्थः किं कृत्वा हंसम् अंके अधारयत् ?

3• भाषिककार्यम् — 1×2 = 2

(1) 'उद्यानम्' इति पदस्य पर्यायमेकम् अनुच्छेदात् चित्वा लिखत।

(2) "मया बाणेन निपातितः। अतः मह्यं देहि"। अस्मिन् वाक्ये 'मह्यं' पदं कस्मै प्रयुक्तम् ? 2

(क) सिद्धार्थाय (ख) गौतमाय (ग) देवदत्ताय (घ) नृपाय

4• अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत।

खण्डः 'ख' रचनात्मकं कार्यम् — 15 2×5 =10

ख1• मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया चित्रं दृष्ट्वा पञ्च वाक्यानि लिखत।

ख2• अधोलिखितं संवादं मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः पूरयत — 1×5 = 5

शीला — हे सुधे ! किम् करोषि ?

संगीता — अहम् तु दूरदर्शनम् (1) ....।

शीला — अहम् (2) ....श्रीमद्भगवतगीताम् आनयम्।

संगीता — शोभनम् (3) ....पठित्वा अहम् एतां भ्रातृजायायैः यच्छामि।

शीला — तव भ्रातः (4) ....वसति ?

संगीता — सः तु लाजपतनगरे (5) ....।

गीताम् ,पश्यामि , कुत्र ,तुभ्यम् , वसति

खण्डः 'ग' अनुप्रयुक्तव्याकरणम् — 30

ग1• (अ) अधोलिखित वर्णों के वर्णविच्छेद कीजिए – 1×4 = 4

(1) करिष्यामः— .... (3) पुष्पाणि — ....

(2) देवालयः — .... (4) पुस्तकालयम् — .... 1×4 = 4

(आ) वर्ण संयोजन कीजिए –

(1) म् +आ + न् +अ + व् + अ+ स् +य् +अ =

(2) क् + उ + श् + अ + ल् +अ + म् =

(3) क् +आ + र् +आ + ग् + आ+ र् +ए =

(4) अ+व्+अ +स्+अ +त् =

ग 2• रेखांकितपदानां सन्धिच्छेदम् अथवा सन्धिं निम्नलिखितेषु पदेषु उचितं पदं चित्वा लिखत — 1×4 = 4

1• नगरे जनाः <u>महोत्सवे</u> नृत्यन्ति। (महो +उत्सवे / महा+उत्सवे)

2• अहम् अपि <u>वधू + उत्सवे</u> गास्यामि। (वधूत्सवे / वध्वात्सवः)

3• <u>मातृ +आज्ञाम्</u> मत्वा रामः सुखी अभवत्। (मातृज्ञाम् / मात्राज्ञाम्)

4• भक्तः <u>देवालयम्</u> गच्छति (देवा +लयम् / देव +आलयम्)

ग 3• अधोलिखितवाक्येषु स्थूलपदेषु प्रकृतिप्रत्ययोः विग्रहं कोष्ठकात् उचित विकल्पं चित्वा लिखित— 1×4= 4

1•मूषकम् **दृष्ट्वा** बिडालः आगच्छत्। (दृश +क्त्वा / दृश +वतुप्)

2•सिंहः बिडालम् **खादितुम्** इच्छति स्म। (खाद् +तल् / खाद् + तुमुन्)

3•तेन ग्रन्थः **पठितः**। (पठ् +क्त / पठ् +तल्)

4•अत्र प्रवेशः न **करणीयः**। (कर् +अनीयर् / कृ +अनीयर्)

ग4• संख्याम् अवलोक्य समुचित संख्यावाचिशब्दैः रिक्तस्थानपूर्तिः कुरूत — 1×4= 4

(क) राधायाः समीपे .... फलानि सन्ति। (50)

(ख) एकस्मिन् कल्पे .... मन्वन्तराणि भवन्ति। (14)

(ग) पुराणानि .... सन्ति। (18)

(घ) मम समीपे .... कलमानि सन्ति। (35)

ग 5• अधोलिखित शब्दरूपों की विभक्तियाँ उचित शब्दों द्वारा भरिए— ½×10 = 5

कम	मूलशब्द	विभक्ति	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
1•	कवि	चतुर्थी	कवये	....	....
2•	रमा	पञ्चमी	....	....	रमाभ्यः
3•	अस्मद	सप्तमी	....	आवयोः	....
4•	तत् पु0	षष्ठी	तस्य	....	....
5•	युष्मद्	तृतीया	....	....	युष्माभिः

ग6• अधोलिखित धातुरूपों के रिक्त–स्थानों की पूर्ति उचित शब्दों द्वारा कीजिए- ½×10= 5

कम	मूलधातु	लकार	पुरूष	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
1•	अस्	लट्	प्रथम	....	स्तः	....
2•	भू	लृट्	उत्तम	भविष्यामि	....	....
3•	नम्	लोट्	प्रथम	....	....	नमन्तु
4•	सेव्	लट्	प्रथम	सेवते	....	....
5•	नृत्	लोट्	मध्यम	....	नृत्यतम्	....

खण्डः 'घ' पठित – अवबोधनम् — 35 10

घ1• अधोलिखित गद्यांश का सप्रसंग हिन्दी भाषा में अनुवाद कीजिए —

हिमालयस्य वनेषु अशीतिसहस्र– गजानाम् एकं दलम् आसीत्।दलस्य नेता एकः श्वेतः गजः आसीत्। गजाः अवदन् – भवान् अस्माकं प्रियः राजा अस्ति।वयम् अति दूरा आगताः।भो दूताः ! गच्छत , मम नेत्रहीनायै मात्रे एतानि फलानि नयत।दूताः मिलित्वा फलानि स्वयम् अखादन्।अन्धा माता भोजनं बिना बुभुक्षिता आसीत्।इति ज्ञात्वा श्वेतः गजः अति दुःखितः अभवत्।

घ2• अधोलिखित श्लोकों का हिन्दी भाषा में अनुवाद कीजिए — 5+5 = 10

(क) वृथा वृष्टि समुद्रेषु वृथा तृप्तेषु भोजनम्।
वृथा दानं धनाढ्येषु वृथा दीपो दिवापि च।।

(ख) यथा देशस्तथा भाषा , यथा राजा तथा प्रजा।
यथा भूमिस्तथा तोयम् , यथा बीजं तथाङ्कुरः।।

घ3• अधोलिखितानाम् केषाञ्चन पञ्च प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां यच्छत - 1×5 = 5

(क) प्रतिवर्षं कुत्र गजोत्सवः भवति ?
(ख) अब्दुलकलामः चेन्नईसंस्थानतः कम् उपाधिं प्राप्तवान् ?
(ग) चन्द्रयान-परियोजनायां किं संस्थानम् कार्यरतम् अभवत् ?
(घ) सौर्यमण्डलस्य कः ग्रहः सर्वान् आकर्षयति ?
(ङ) सूर्यः कदा-कदा रक्तः भवति ?
(च) राजगुरवे शिखा कस्य चिह्नम् आसीत् ?
(छ) यथा बीजं तथा कः भवति ?

घ4• रेखांकित पदम् आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कियताम्- 1×5 = 5

(1) <u>एष</u>ः सनातनः धर्मः।
(क) कथम् (ख) का (ग) कति (घ) कः

(2) पिता <u>बालं</u> स्नेहेन वर्धयति।
(क) कम् (ख) का (ग) कति (घ) कः

(3) चन्द्रः <u>वैज्ञानिकान्</u> आकर्षयति।
(क) कान् (ख) का (ग) कति (घ) कस्य

(4) बालकः <u>पाठस्य</u> अभ्यासः करोति।
(क) काम् (ख) कस्य (ग) कस्याः (घ) क

(5) सुखार्थी <u>विद्यां</u> त्यजेत्।
(क) कथम् (ख) काम् (ग) के (घ) कम्

घ5• कोष्ठकात् समुचितपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- 1×5= 5

(क) वयं चन्द्रस्य विषये .... । (ज्ञास्यामः / ज्ञास्यन्ति)
(ख) जनाः अवकरम् इतस्ततः न् ....। (क्षिपतु / क्षिपन्तु)
(ग) वयं चलचित्रं .... । (द्रक्ष्यावः / द्रक्ष्यामः)
(घ) त्वम् कार्यम् .... । (कुरू / कुरूथः)
(ङ) यूयम् कुत्र .... ? (वत्स्यसि / वत्स्यथ)